

tudi objekt na Z robu terase, kar kažejo popravila zidu v SV vogalu in najdbe bronaste plastike pod kamni zidnega temelja.

Po našem mnenju bi bilo nujno treba raziskati še južno in zahodno pobočje pod teraso, ker je erozija nedvomno raznesla del z divjimi kopanji prizadetega gradiva, predvsem novcev in lončenine.

Nada Osmuk

148

Naselje: Kobarid

Občina: Kobarid

Ime: Tonovcov grad

Področje: A

Obdobje: pozno rimsko obdobje, zgodnji srednji vek

Vrsta dela: 5, 6

Pri arheoloških izkopavanjih smo v poznoantični naselbini v celoti odkrili temelje treh cerkva, ki glede na tlorisno zasnovno in dobro ohranjenost ostalin predstavljajo pomemben spomenik zgodnjekrščanskega obdobja v Sloveniji. Izkopavanja so z manjšimi presledki trajala vse od maja do oktobra 1996. Delo sta financirali Ministrstvo za kulturo in Ministrstvo za znanost in tehnologijo, pomemben pa je tudi prispevek, ki sta ga dali občina Kobarid in Turistično društvo Kobarid.

Že pred raziskovanji se je na izpostavljenem skalnem platoju nakazoval večji stavbni kompleks, v katerem je bilo na osnovi lege, orientacije zgradb in primerjav z arhitekturo od drugod mogoče domnevati cerkve. Zato smo že leta 1995 posekali drevesa in očistili teren. Pri tem smo v prezbiterialnem delu južne cerkve med koreninami večjega drevesa našli zgornji del moškega skeleta, ki smo ga v celoti izkopali šele letos. Zaradi razmeroma tanke humusne in spodnjih kulturnih plasti so bili objekti na več mestih močno poškodovani, predvsem zaradi globoko segajočih korenin številnih dreves. Pridobljeni izsledki kažejo naslednjo podobo: ob koncu 5. st., hkrati z zasnovno celotne naselbine, sta bili zgrajeni dve vzporedni cerkvi. To sta pravokotni zgradbi z notranjimi merami 12,4 x 6 m in 11,6 x 3,7 m. Odstopanje po dolžini je mogoče razložiti s popolnim prilagajanjem zahtevnemu skalnemu terenu. V notranjosti sta bila prezbiterja z zidom ločena od cerkvenih ladij in močno dvignjena, kar pa je predvsem posledica skalnega zemljišča, ki se proti vzhodni strani vpenja. Kako sta bila opremljena prezbiterja v prvi fazi, ni razvidno. Na tleh je bil kakovosten estrih, ki je prekrival večji del površine obeh cerkva, le v prezbitериu največje cerkve je pod predstavljala zgolj skalna osnova. Cerkvama je bil kasneje na južni strani prizidan manjši kvadraten prostor. Njegova namembnost ni povsem jasna, v njem smo odkrili le v skalo vklesano grobnico, ki pa je bila prazna in predstavlja kenotaf. Glede na pomembno mesto ob prezbitериu glavne cerkve bi smeli pomisliti na grob ustanovitelja cerkva, pomembnejšega duhovnika ali donatorja. Izjemnost kvadratnega prostora poudarjuje tudi profiliran nadvratnik, ki je bil najden ob vratih, ki so iz osrednje cerkve vodila v kvadraten prostor.

Najverjetneje bi v tem prostoru smeli domnevati memorijo. Še kasneje je bila temu prostoru na južni strani, na skrajnem delu skalnega grebena, prizidana tretja cerkev z notranjimi merami 12,2 x 5,2 m. Tudi tu je bil prezbiterijski ločen od ladje z manjšim zidom in nekoliko dvignjen. Notranjost ladje pa je mnogo bolj razgibana kot pri prejšnjih dveh, tako da se nakazuje njena delitev v dva dela: manjši, v bližini vhoda, je bil kar za pol metra višji zaradi dvignjenega terena in skalnat, obsežnejši del pa nižji in prekrit z estrihom. V zadnji fazi so tem cerkvam dodali nartekse in v prezbitერიje vseh treh cerkva vgradili klopi za duhovnike s katedro v sredini, verjetno pa so obnovili ali celo na novo postavili oltarje v vseh treh cerkvah. Takrat so v dveh cerkvah zgradili stopnice, ki iz ladje vodijo v prezbitერიj. Justinijanov novce, najden v amfori poleg oltarja osrednje cerkve nakazuje, da se je to zgodilo v času, ko so Bizantinci premagali Vzhodne Gote in vključili to območje v bizantinsko državo. Cerkveni kompleks je dobil takrat dokončno podobo. Cerkve z narteksi vred so merile v dolžino od 17,4 m do 18 m, v širino pa so zavzemale 21,8 m in zaobjemale ves izpostavljeni del na skalnem platoju. V notranjosti severne cerkve je stal manjši ambon, 70 x 60 cm velik kamnit podij, ki je bil naslonjen na zid, ki je ločil ladjo od prezbiterja. V notranjosti osrednje cerkve je bila pred prezbitერიjem odkrita velika umetno izdolbena kotanja v skali, ki je merila v dolžino 2,6 m in je bila široka 1 m. Glede na lego in obliko je v njej mogoče videti preprost krstilni bazen, ki je nastal tako, da so v skalni osnovi razširili že prej obstoječe špranje. V ruševini ob oltarju severne cerkve je ležal velik del kamnite rimske žare, ki je pri oltarju verjetno služila kot posoda za relikviarij: ta je bil nedvomno narejen iz dragocenejših materialov in so ga zadnji prebivalci odnesli s seboj.

Drobno arheološko gradivo v notranjosti cerkva je skromno, številnejši so le železni žebliji in okovi ter kosi okenskega stekla, ki s svojo koncentracijo nakazujejo lego posameznih oken. V prezbiterialnih delih cerkva so bili najdeni fragmenti steklenih svetilk. Za časovno določitev je pomembna v celoti ohranjena amfora (spatheion), ki je ležala pod podom osrednje cerkve blizu oltarja in v njej Justinijanov novce. Cerkve so bile krite z opeko, kar je prvi primer pri tako poznih zgradbah v jugovzhodnoalpskem območju. Kot posebno zanimivost omenimo sledove manjšega kurišča v JV vogalu osrednje cerkve, v bližini vhoda, ki ga fragmenti grobe kuhinjske keramike datirajo v kasnejšo obdobje. Najverjetneje sovпада z najdbami iz konca 8. in začetka 9. st., ki so bile v naselbini odkrite že prej.

Namembnost vseh treh cerkva je težko določiti, vsekakor pa je osrednja glede na velikost služila rednemu maševanju in občasno krščevanju. Poseben značaj je imela severna, manjša cerkev, v kateri se je odlično ohranila klop za duhovnike in katedra. Dvanajst, pretežno otroških grobov v cerkvah in ob njihovih obodnih zidovih kaže, da so bile pod oltarji shranjene pomembne relikvije, zaradi katerih so bile tu pokopane privilegirane osebe. Grobne pridatke smo našli le v grobu na zunanji strani stene narteksa južne cerkve.

Tonovcov grad, osrednja in severna cerkev.

Tonovcov grad, pogled na cerkveni kompleks z jugovzhoda.

Pokojnica je nosila preproste uhane z zanko, ovratnico z raznobarnimi steklenimi jagodami in masiven srebrn prstan z vloženim pobarvanim steklom. Cerkev na Tonovcovem gradu smemo postaviti ob bok podobnim cerkvenim sklopom, kjer gre največkrat za dve cerkvi in krstilnico. V Sloveniji so bili takšni doslej odkriti le na Ajdovskem gradu nad Vranjem in na Kučarju pri Podzemlju. Različno oblikovane cerkvene zgradbe kažejo na pomembnejše cerkveno središče, v katerem se je občasno ali pa celo trajneje mudil tudi škof in nakazujejo možnost hkratne romarske namembnosti celotnega cerkvenega sklopa. V letu 1997 bomo raziskovanja na naselbini začasno prekinili, da bi lahko s konservatorskimi deli pričeli strokovnjaki iz Restavratorskega centra Slovenije.

Slavko Ciglenečki

149

Naselje: **Kobdilj**

Občina: Komen

Naslov: **Kobdilj 21**

Področje: E

Vrsta dela: 2, 4

Izdali smo soglasje za spremembo namembnosti domačije št. 21 v Kobdilju in podali pripombe na že izvedena dela na dvoriščnih fasadah objektov.

Eda Belingar

150

Naselje: **Komenda**

Občina: Kamnik

Ime: **Spomenik padlim borcem in žrtvam II. sv. vojne**

Področje dela: Z

Vrsta dela: 2,4

Zavod je izdelal strokovne konservatorske smernice za obnovo osrednjega spomenika padlim borcem in žrtvam II. sv. vojne v Komendi.

Renata Pamič

151

Naselje: **Koper**

Občina: Koper

Ime: **cerkev sv. Frančiška**

Naslov: Cankarjeva 2

Področje: UA

Vrsta dela: 6

V oktobru in v novembru 1994 je MZVNKD Piran izvajal sondiranje in arhitekturne raziskave v prezbiteriju nekdanje cerkve sv. Frančiška v Kopru, katere uporabnik je Gimnazija Koper in ima v teh prostorih trenutno skladišče. Cerkev je uporabljala za pouk telesne vzgoje. Za potrebe šole je bil prezbiterijalni del adaptiran in sicer tako, da so mu prizidali pritlični objekt sanitarij in garderob. V prezbiteriju pa je zaradi izjemne višine objekta bila dodana etaža v stranski kapeli.

Rezultati sondiranja ostenja prezbiterija so zanimivi, saj so bili ob teh delih odkriti originalni ostanki gotških oken, ki so bila v času baroka predelana. Ob velikem oknu prezbiterija je bil odkrit fragment poslikave, ki prikazuje roko. Zaradi majhne količine ohranjenega fragmenta, ga ni možno datirati in stilno opredeliti, čeprav bi ga zaradi kvalitete ometa lahko uvrstili med kasnejšo gotško poslikavo. V desni prezbiterijalni steni je bila odkrita ohranjena sedilija.

Dokumentacija bo dopolnjena na osnovi izdelanih posnetkov (pridobljenih s pomočjo fotogrametrije), ki so bili narejeni v projektu Izmere 94 (izvajalec Geodetski zavod Slovenije) in še niso bili dokončani in oddani. Obljubljeno je, da bodo izdelali dokumentacijo do razstave Gotika na Slovenskem, saj je bil prav ta sakralni objekt uvrščen v program predstavitve gotških spomenikov.

Mojca Guček